

Pinchas Lapide

A Hegyi beszéd: Utópia vagy program?

Figyelemreméltó, hogy a Hegyi beszéd tanítása milyen közel áll Jézus testvérének, Jakabnak a leveléhez, amelyet Luther „igazi szalmalevélnék” nevezett. Mindkét irat középpontjában a radikális szeretetparancs áll mint „a felebaráti szeretet királyi törvénye” (Jak 2,8), amelyből megkerülhetetlenül következik egyrészt az általában nem szeretett szegények iránt tanúsított, megelölegezett szeretet, másrészt a szeretet művei megcselekvésének hangsúlyozása mint a hit próbaköve.

5Móz 15,4-ben áll az az ígélet Izrael számára, hogy „nem lesznek szegények köztetek”. Nem sokkal ezután a szöveg visszairányítja a figyelmet a valóságra, amikor elismeri, hogy „a szegények nem fognak el az országból” (5Móz 15,11). Ennek a szakadéknak az áthidalására a Tóra megparancsolja: „Nyisd meg kezedet az országodban élő szűkölködők és rászorulóknak előtt” (5Móz 15,11)!

Jézus szemében azonban rászorulóknak azok is, akiket gyűlölnék, valamint ezek gyűlölöi, mert ők, akárcsak szegények, rászorulnak a tetterős szeretetre, nem a „szájjártatás” által, hanem a kéz megnyitására „kézművessége” által [az eredetiben szójáték: Mund-Werk – Hand-Werk]. A gyűlölet szétmarja a gyűlölködő szívét, mielőtt még utolérné a gyűlölt személyt. Ezért az utóbbinak az a feladata, hogy a gyűlölködés ördögi körét a szimpátia angyali körévé változtassa a szeretet tettei által. Annak, aki gyűlöl téged, add kézzelfogható bizonyítékát annak, hogy segíteni akarsz neki, és ezért nincs oka arra, hogy gyűlöljön téged.

A realistáknak igazuk van, amikor azt állítják, hogy az ellenségeskedést megszüntető effajta szeretet – amely kéz a kézben jár a szegé-

nyekről való gondoskodással – képzelenség nemzetközi szinten, a népek közötti konfliktus esetén, és csak egyesek vagy kevesek képesek rá, emberek nagy kollektívuma soha. „A sorok között” Jézus elismeri ezt, de azt mondja: Ha tanítványaim nem kezdik el, és nem sarkallnak utánzásra másokat, akkor minden marad a régiben, és az emberiség tönkremehet az önpusztításban.

Erre minden kor ún. reálpolitikusai vállukat vonogatva azt gondolják: „Utópistákkal nehéz vitatkozni. Tehát udvariasan hallgassuk meg őket, és ezzel el van intézve az ügy.” Egyeseknek azonban lelkiismeret-furdalásuk volt, és ezért hozzáfűzték: „Ennek a hegyi tanításnak a követelményei olyan igényesek, hogy csak maga Jézus volt képes teljesíteni őket. Ezt azonban helyettesítőleg megtette az egész világ számára, mi pedig a beléje vetett hit által részesülünk az ő teljesítményének gyümölcseiben.”

Erre a hittel történő érvelésre azonban Jézus kerek-perec azt feleli: „Nem mindaz megy be a Menynek országába, aki azt mondja nekem: »Uram, Uram!«, hanem csak az, aki *megteszi* menynei Atyám akaratát” (Mt 7,21) – s a hangsúly azon van, hogy „teszi”, amit a Hegyi beszéd végén még egyszer belesulykol a nehéz felfogásúakba, akik szívesebben hallgatnak egy beszédet kötelezettség nélkül, ahelyett hogy tetterösen maguk is cselekednének:

„Tehát mindaz, aki hallgatja ezeket a szavaimat, és tettekre is váltja őket, hasonlatos az okos emberhez, aki kősziklára építette házát. Amikor aztán esett az eső, és jöttek az árvizek, viharos szelek fújtak és nekicsapódtak annak a háznak, az nem dőlt össze, mert kősziklára volt

alapozva. Viszont mindaz, aki hallgatja ezeket a szavaimat, de nem váltja tettekre őket, hasonlatos az ostoba emberhez, aki homokra építette házát. Amikor aztán esett az eső, és jöttek az árvizek, és fújtak a viharos szelek, és beleütözköztek abba a házba, az összedőlt, és nagy volt a romlása” (Mt 7,24-27).

Ha azonban így áll a dolog, akkor a jószándékú prédikációk éppoly kevésbé elégségesek, mint az áhítatos hallgatók, hacsak le nem vonják a kényelmetlen következtetést, nevezetesen azt, hogy a tanítást tettekre kell váltani. Alighanem erre gondolt Jézus akkor is, amikor legvégül meghagyja tanítványainak, hogy „minden népet” tegyenek követőivé azáltal, hogy megtanítják őket mindannak megtartására, „amit megparancsoltam nektek” (Mt 28,19-20). (Az eredeti görög szöveg egyértelműen a „pogány népekre” utal.)

Az, hogy e szavak mind a mai napig meghallgatásra találnak ugyan, de jószerevével semmiféle megvalósításra, úgy tűnik, amiatt van, hogy a Hegyi beszéd tanításának keresztül-kasul olyan politikai következményei vannak, amelyekhez képest a francia, az amerikai és az orosz forradalom kihatásai elhalványulnak. Politikai jellegű következmények a közügyek vezetésében való aktív részvétel értelmében, és forradalmi következmények az uralmi struktúrák olyan radikális megváltoztatásának értelmében, amely minden köteléket az emberi közösség teljesen új formáival akar fölváltani.

Politikai jellegű volt ezért Jézus kivégzése is, hiszen őt nyilvánvalóan politikai messiásvárományosként ítélték el és végezték ki a rómaiak. Azt, hogy itt nem kell szükségképpen Róma-ellenes vagy katonai

törekvésekre gondolni, bizonyítja a politikai szempontból teljesen vesztélytelen Keresztelő János előzetes kivégzése: ő éppúgy vallási tömegmozgalmat hívott életre, amelyet azonban mindenkinek, aki a politikai *status quo* fenntartásában volt érdekelt, joggal kellett felfogatónak éreznie. Mert ha valaki a szegényeket, a szelídeket és az üldözötteket nevezi boldognak, ha az erőszakmentesség érvényesül, ha a Mam-mont megfosztják értékéről (Mt 6,24) és senkinek sem szabad többé elítélnie felebarátját (Mt 7,1), hová lesznek akkor a felsőbbiségek, hová a polgári engedelmisség, a rendőrség és a jogtudomány?

Ember az embernek farkasa – állították a hatalomszerető rómaiak. A pokol a másik ember – mondta Jean-Paul Sartre.

A zsidó Bibliának ellenben az a meggyőződése, hogy minden emberben benne van a lehetőség, hogy a többiek számára a mennyország egy darabját nyújtsa. Ebben az értelemben Jézus Hegyi beszédének tanítása az ő válasza arra a bibliai kihívásra, hogy emelkedjünk föl a Tóra eszményeinek csúcsára: legyen vége a haragtartásnak, az átkozásnak és a veszekedéseknek; zárjunk le minden gyűlölködést, irigységet és bosszút, hogy végre szabad utat adjunk a szeretet isteni parancsának.

Hasonlóan gondolkodott a zsidó középkor kiválósága: Az embernek nem kell meghalnia ahhoz, mondja Maimonidész, hogy „megszentelhesse” Istent és az ő uralmát (vö. „Szenteltesék meg a te neved!”), még akkor sem, ha a mártírhalál a megszentelés legmagasabb fokát jelenti. De az aszkézis vagy éppen a halál nem célja a zsidó megszentelődésnek, hanem arról van szó, hogy „az, aki kerüli a bűnt, és a parancsokat semmilyen más okból, hanem csak azért teljesíti, hogy szeresse Istent – nem a büntetéstől való félelmében, vagy azért, hogy büszkélkedjék vele –, az, aki barátságosan és szeretetre méltóan viselkedik embertársaival, aki elviseli a sértést anélkül, hogy ő maga sértene, aki tiszteletteljesen helyezkedik szembe azokkal, akik semmibe veszik őt,

aki szeretetteljesen bánik az emberekkel, az szenteli meg Istent nevével a nyilvánosság előtt” (Jessode Ha-Tora, 5).

Nos, Jézus nem csupán „tanító-mesternek”, hanem „élet-mesternek” is bizonyult, ahogyan Eckhart mester nevezi őt. Az tanító-mester okos beszédével, ízlésével és pedagógiájával tanít, az élet-mestert azonban határozottan több jellemzi: nemcsak tudás, hanem bölcsesség is, nemcsak ismeretek, hanem kisu-gárzás is; nemcsak retorika, hanem életművészet is – a tanítás és az élet, a szó és a tett belső egységének értelmében. Végző soron minden nagy tanítóra érvényes az, amit egy ismeretlen költő így öltöztetett szavakba:

*Egy prédikáció hallgatásánál
jobb egy prédikációt látni;
annál, hogy valaki megmutatja
nekem az utat,
jobb, ha velem jár rajta.
A szem jobb tanuló,
mint a fül valaha is volt;
a jó tanács gyakran zavarba ejt,
a példa viszont mindig világos.
A prédikátorok közt az a legjobb,
aki megbirkózik az étellel.
Mindenkinek arra van szüksége,
hogy tetteiben lássa a jót.*

És ezért Jézus megmossa tanítványai lábát; gyakorolja az erőszakmentességet, amikor letartóztatják; hogy elkerülje a vérontást, a Getszemáni-kertben minden felelősséget magára vállal; hallgatagon tűri, hogy kigúnyolják; ütlegelőinek alázatosan „odatartja a másik arcát”; vádlói színe előtt néma marad, és lemond az önvédelemről; a kereszten még vigasztalja társait a szenvedésben, és még a halál küszöbén is merészkedik remélni, minden kétségbeesés dacára. Mindvégig hű marad önmagához és hitéhez, hogy aztán az ellenségei számára kért megbocsátás szavaival lépjen át a túlvilágra.

Az erkölcsi tanulság kézenfekvő: a passió és a megfeszítés nélkül a Hegyi beszéd jól csengő, ámbár meredek erkölcsi prédikáció maradt volna. Igazi kötelező erőt azáltal nyer, hogy a Názáreti Jézus példa-

szerűen bemutatta az életével, a szenvedésével és a halálával: vérvével pecsételte meg annak érvényességét. Valóban: Gyümölcsseiről ismerjétek föl!

A Hegyi beszéd, akárcsak öszszességében a négy evangélium, egy bizonyos történelmi órához tartozik. De azt jelenti-e ez, hogy ez a történelmi konkrétság megfosztja mai aktualitásától? Minden a mellett szól, hogy a Hegyi beszédnek van mondanivalója a mostani világtörténelmi óra számára is. Aki végző következtességgel meri átgondolni a mai politikai-katonai valóságot, az nem kerülheti el, hogy ésszerűnek ismerje el a Hegyi beszéd erkölcsét, amely az ellenfél érdekeit egyenrangúvá teszi a sajátunkéval. Ésszerűtlen lenne viszont a „normális” egoizmus, a továbbfegyverkezés, az ősrégi barát/ellenség gondolkodásmód, az „Amilyen az adjonisten, olyan a fogadjisten” alapon történő elszámolás.

Az ráció teljessége ma abban áll, hogy az arany szabályt kivisszük a templomból a parlamentbe és a külügyminisztériumba: „Mindazt, amit akartok, hogy az emberek veletek cselekedjenek, ugyanúgy cselekedjétek velük ti is” (Mt 7,12) – a szociális gondoskodástól a leszere-lési konferenciákon át a nemzetközi konfliktusok szabályozásáig. Mert a felebaráti szeretet és az ellenséges-ség megszüntetésének szolgálata ma nem jámbor vágy csupán, vagy jámbor vasárnapi prédikációk témája, hanem a halaszthatatlan meg-egyezősi stratégia sürgető diktátuma.

A jó és a rossz, az átok és az áldás, a gyűlölet és a szeretet közötti ősrégi választás kérdése ez, amely elé a Biblia is állít minket. A mai körülmények között Jézus *helyesen értett* Hegyi beszéde az emberhez méltó túlélés programjának alapjává és a világbékéhez vezető útmutatóvá válhat.

Forrás: P. L., Die Bergpredigt – Utopie oder Programm?, Mainz²1982, 138-144.

(Kivonatos ismertetés)